

Zbornik o Kninu došao je u pravi čas s obzirom na situaciju u kojoj se danas nalazi taj hrvatski grad. Urednici (S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević) ističu da je Knin kao stari kraljevski hrvatski grad zaslužio temeljito istraživanje i da su na odluku o pokretanju Zbornika utjecala kninska zbivanja od 1990. do danas. Oni se nadaju da će Zbornikom potaknuti fundamentalna i tematski razvedena istraživanja povijesti Knina.

Sadržaj Kninskog zbornika podijeljen je na tri cjeline. U prvoj su prilozi o kraju i stanovništvu: »Geografsko obilježje Knina i njegova kraja« (3-12) Mladena Ante Friganovića, »Prilog proučavanju demografskog razvitka Knina od 1825. do 1857.« (13-26) Lovorke Čoralić i Damira Karbića, »Promjene broja pučanstva Knina od druge polovice 19. stoljeća« (27-35) Ivana Crkvenčića i »Pučanstvo upravnog kotara Knin u drugoj polovici 19. stoljeća« (36-48) Agneze Szabo. Autori pišu uglavnom o osnovnim karakteristikama političko-administrativnog kotara Knin, naglašavajući prometno i vojno-strateško značenje Knina što je uvjetovalo njegov razvoj i povećanje broja stanovništva. Pri tome se osvrću na promjene nacionalnog sastava pučanstva Knina i okolice, uglavnom prema mjerilu vjeroispovijesti. Podsjećaju da je sadašnji dvojni nacionalni sastav Knina i njegove okolice u kojem prevladava srpsko pučanstvo, posljedica društvenih i političkih promjena koje su započele još padom Knina pod tursku vlast 1522. kao i demografskih promjena uvjetovanih doseljavanjem pravoslavnog življa u sela kninskog okruga krajem 17. st. Naglo opadanje udjela katoličkog pučanstva na tom području zabilježeno je poslije drugog svjetskog rata, od kada Srbi imaju prvi put većinu i u samom naselju Knin. (1953. 56,9%). Što se tiče profesionalno-staleske strukture stanovništva, istraživanja su pokazala su da se najveći dio kninskog pučanstva bavio zemljoradnjom. Autori svoje tvrdnje potkrepljuju tabelarnim i grafičkim prikazima koji pružaju uvid u pregled, porast i religioznu pripadnost pučanstva Knina, kao i broj kuća, pučkih škola i građanskih udruženja, te strukture obradiva tla i stočnog fonda kotara Knin, uglavnom u drugoj polovici 19. stoljeća.

Druga cjelina sadrži radove s povijesnom tematikom. Stjepan Antoljak: »Knin u doba hrvatskih narodnih vladara« (51-68) ukratko prezentira povijest Knina i njegove okolice od 6. stoljeća do 1102. godine. Posebnu pažnju posvetio je ubiciranju Ludruma. Navodi varijante imena Knin koji se u izvorima od 10. do 14. stoljeća spominje kao Tenen, Tinino, Teneum, Thenum, Tnin, Tenin, Tininium, Clino i Tnina. Smatra da je Krešimirova kraljevska isprava iz 950. u kojoj se spominje Knin, premda sačuvana u prijepisu iz 1397., jedina poznata isprava s hrvatskog teritorija iz 10. stoljeća. Antoljak se osvrće na pitanje smrti kralja Zvonimira navodeći izvore (Tomina HSMI iz 13. stoljeća, povelju Stjepana II iz 1088/9, Chronicon pictum Vindobonense (1358.), Muglenovu kroniku (1473.), isprave iz 1527., Lukarijeve i Dlugoszove zabilješke (17. st.), koji govore o njegovoj prirodnoj smrti, i izvore (HSMA (16. st.), hrvatsku redakciju Ljetopisa popa Dukljanina s Marulićevim latinskim prijevodom (1510.), te Tomašića i poljsko-ugarsku kroniku (1200. ili 1350. po Šišiću) prema kojima je Zvonimir ubijen. Ipak zaključuje da je Zvonimirova smrt još uvijek nejasna zagonetka.

U radu »Kninski biskupi i njihova istraživanja« (68-95) Josip Barbarić, napominjući da se ime grada Knina javlja 950., a biskupija oko 1050., iznosi popis od 29 kninskih biskupa i govori o problemu naslova »Hrvatski biskup« i »Kninski biskup«, te problemu »Hrvatske biskupije«. Smatra da se pojam »hrvatski biskup« iz srednjeg vijeka ne bi trebao miješati s pojmom »hrvatski biskup« u 14. stoljeću pa nadalje, i zaključuje da dokumenti pokazuju neospornu povezanost Knina i Kninske krajine sa drugim dijelovima Hrvatske.

U članku »Oblikovanje kninske tvrđave i grada do godine 1918.« (96-122) Petar Živković prikazuje razvoj Kninske tvrđave od eneolita (kamenno-bakreno doba) i kasnijeg Strabonova toponima Ninia, preko srednjovjekovnog doba u kojem prevladava na naziv Tenena, do novoga doba u kojem ga nalazimo pod današnjim imenom Knin. Smatra da je Knin, nakon što ga je Zvonimir zbog geostrateških razloga izabrao za svoju prijestolnicu, postao važno uporište širenja urbane kulture, kao i kulture uopće. Do pred 1 svjetski rat tvrđava i grad Knin imali su tipična obilježja dalmatinskog grada, što autor dokazuje planovima i fotografijama Kninske tvrđave i grada Knina.

Članak Pavla Živkovića »Knin i Bosna od kraja 13. do početka 15. stoljeća« (123-131) govori o vezama između Knina i njegove okolice s Bosnom. Autor navodi da su unutrašnje borbe u Hrvatskoj nakon pada Mladena II Šubića dovele do uspostave bosanske vlasti nad tim prostorima za vrijeme Tvrtka I. Kotromanića, i za vrijeme bosanskoga vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Do jače povezanosti između Knina i Bosne došlo je i nakon prodora Turaka u Bosnu i hrvatske zemlje, kada je bosansko, autor smatra katoličko, pučanstvo ramskoga kraja, zapadne Bosne i Huma našelilo kninsku okolicu.

Članak »Knin pod Mlečanima (1688-1797)« (132-145) Sime Peričića govori o stanju i prilikama kninskog područja pod mletačkom vlašću nakon zauzimanja Knina i protjerivanja Turaka iz grada. Autor ističe strateško značenje koje je Knin kao najači bastion na mletačko-austrijsko-turskoj tromedi imao za Mlečane i utjecaj brojne vojne posade na bolju organizaciju vlasti i temeljne infrastrukture Knina, u odnosu na ostalu Zagoru.

Josip Ante Soldo svoj rad »Vijesti iz biskupijskih vizitacija Kninske krajine tijekom XVIII stoljeća« (146-168) temelji na izvornom materijalu episkopalnog arhiva u Sibeniku. On opisuje biskupske vizitacije i religijski položaj katolika i pravoslavaca na Kninskom području u 18. stoljeću, te migracijska kretanja uslijed kojih se u Kninsku krajinu krajem 17. stoljeća uselio velik broj pravoslavnog življa.

U radu »Agrarno-proizvodni odnosi na području Kninskog distrikta potkraj 18. i na početku 19. stoljeća« (169-179) Lovorka Coralić govori o različitim oblicima agrarnih operacija (kupoprodaja, prodaja stoke, darivanja, afikta i zakupa) i agrarnom poslovanju kninskih žitelja koje pokazuje da su Kninjani češće poslovali u svojstvu kupaca ili zakupnika posjeda, nego u svojstvu zakupodavaca ili prodavača. Na kraju, analizirajući razlike i sličnosti u agrarnim odnosima Kninskog distrikta i Dalmatinske regije, zaključuje da se agrarni odnosi na Kninskom području uklapaju u povijest dalmatinskih sela tijekom višestoljetnog razvoja.

U posljednjoj cjelini, koja se odnosi na kulturu i znanost, Ivo Perić u članku »Lovro Monti kao političar i rodoljub« (183-191) govori o biografiji toga istaknutog Kninjanina, poznatog odvjetnika, političara i dobrotvora koji je živio od 1835-1898. Kao pristalica Dalmatinske narodne stranke radio je na kroatizaciji dalmatinskoga školskog sustava, sudstva i administracije, te na jedinstvu hrvatskih zemalja sve do svoje smrti.

Članak Dušana-Duje Jelovine »Počeci i razvitak hrvatske arheologije« (192-207) daje kratak opis rada Kninskog starinarskog društva na istraživanju srednjovjekovnih hrvatskih arheoloških spomenika do početka 2. svjetskog rata, a popraćen je brojnim fotografijama i ilustracijama. Kao značajnu godinu za hrvatsku arheologiju spominje 1871. kada je otkrivena kamena greda iz 888. na kojoj je uklesano ime hrvatskoga kneza Branimira, a posebno naglašava ulogu fra Luje Maruna koji je 1885. osnovao »Odbor za istraživanje starina u Kninskoj okolici« i don Frane Bulića uz čiju je pomoć Odbor 1887. osnovao »Kninsko starinarsko društvo« koje 1893., kada je otvoren »Prvi muzej hrvatskih spomenika«, mijenja ime u »Hrvatsko starinarsko društvo«. Od obilja otkrivenoga blaga autor posebno spominje epigrafske spomenike na kojima su uklesana imena hrvatskih dostojanstvenika, župana, knezova i kraljeva: Branimira, Mutimira, Prištine, Rastimira, Budimira, Pribimira, Svetoslava, Držislava, Zvonimira...

U radu »Tiniensia numismatica« (208-213) Ivan Mirmik opisuje zlatnike bizantskih careva iz 8. stoljeća koji su pronađeni na arheološkim lokalitetima u okolici Knina, i navodi mjesta na kojima se čuvaju, lokalitete na kojima su pronađeni, te imena istraživača koji su pisali o navedenim nalazima.

Ante Gulin u radu »Srednjovjekovni kninski kaptol i njegovi pečati« (214-240) govori o neriješenom pitanju položaja stare kninske katedralne crkve Sv. Marije koju su poznati hrvatski povjesničari i arheolozi smjestili na tri različita mjesta: u Biskupiji, na Kapitulju i u blizini Kninske tvrđave. On smatra da se crkva Sv. Marije nalazila, kao što kaže Toma Arhidakon, u Polju tik grada Knina, i da je nakon osnivanja kninske biskupije u 11. stoljeću bila katedralna crkva sve dotle dok za vrijeme biskupa Nikole I. (1272-74) nije dovršena nova katedralna crkva Sv. Bartula. Primjećuje da su dokumenti i isprave Kninskog kaptola, koji je svoju javnu djelatnost obavljao od 1376-1514., kao i njegovo uređenje i ustrojstvo (kanonski dostojanstvenici - prepozit, lektor, kantor, kustos, magistri...) bili slični načinu pisanja isprava i ustroja kaptola u sjevernoj Hrvatskoj. Gulin zaključuje da brojne isprave i pečati svjedoče da je srednjovjekovni hrvatski grad Knin sa svojom svečanom katedralnom crkvom Sv. Bartula bio stjecište crkvenoga, javnoga i kulturnoga života tadašnje Hrvatske.

U prilogu »Vladimir Ardalić - istraživač narodnog života i hrvatske povijesti« (241-247) Josip Kekez govori o javnoj i kulturnoj djelatnosti etnografa Vl. Ardalića rođenog 1857. u

pravoslavnoj obitelji u Đevrskama, gdje je i umro 1920. Ardelić se bavio istraživanjem narodnih običaja u Bukovici, a kao povjerenik Hrvatskog starinarskog društva i prijatelj fra Luje Maruna, nadgledao je arheološka istraživanja u Kninskoj okolici. U svojim djelima dao je značajan doprinos istraživanju duhovne i materijalne hrvatske kulture u okolici Knina, zbog čega je bio izložen pritisku lokalnih »veliko-Srba«.

Zaključujemo riječima Vlade Gotovca iz Proslava (str. VII): »Zbornik znači početak uspostavljanja pravog stanja činjenica u hrvatskoj povijesti, oblikovanje autentične slike hrvatskih krajeva, u ovom slučaju Knina, na temelju povijesne građe. Zbornik će ispuniti svoju funkciju ukoliko ga shvatimo zaista kao početak jednog šireg istraživanja prave istine o hrvatskoj povijesti.«

Ante Nazor

ITALIA CONTEMPORANEA, Istituto nazionale per la storia del movimento di liberazione in Italia, Milano, br. 194/ožujak 1994., 216+77 str.

Časopis *Italia contemporanea* (Suvremena Italija) izlazi svakog tromjesečja - četiri broja godišnje, a izdaje ga *Istituto nazionale per la storia del movimento di liberazione in Italia* (Nacionalni zavod za povijest oslobodilačkog pokreta u Italiji). Uređuju ga Paolo Ferrari (glavni urednik) i Silvana Sgaroto, dok je Massimo Legnani ravnatelj Zavoda i odgovorni urednik časopisa. Sjedište uredništva je na: Piazza Duomo 14, 20122 Milano, a cijena svakog pojedinog broja časopisa iznosi 20.000 Lit, dok godišnja pretplata stoji 60.000 Lit (za inozemstvo 80.000 Lit).

Italia contemporanea br. 194, od ožujka 1994., sastoji se od dva djela: prvi dio - sadržaj časopisa u užem smislu (216 str.), i drugi dio - *Notizie e documenti* br. 8 n. s./1994. (77 str.).

Sadržaj prvog djela sveska, odnosno sam časopis *Italia contemporanea* sadrži tri tematske cjeline od po osamdesetak stranica: studije i istraživanja, priopćenja i rasprave, te pregled bibliografije. Nadalje, drugi dio sveska predstavlja zasebnu godišnju publikaciju Nacionalnog zavoda za povijest oslobodilačkog pokreta u Italiji i združenih Zavoda (*Istituto nazionale per la storia del movimento di liberazione in Italia e Istituti associati*) koja se donosi kao prilog gore navedenog časopisa - *Notizie e documenti* (Vijesti i isprave). U broju 194 časopisa *Italia contemporanea* objavljen je broj 8/1994., n. s. (nove serije), publikacije *Notizie e documenti*, koju uređuje Gianni Sciola.

Prva tematska cjelina časopisa *Italia contemporanea* - naslovljena *Studi e ricerche* (Studije i istraživanja) - sastoji se od pet znanstvenih radova. Mario G. Rossi u uvodnom članku *Il fascismo italiano. Bilancio di un regime* (Talijanski fašizam. Opći prikaz jednog režima), str. 5-10, u stvari prikazuje znanstveni skup *Il regime fascista italiano. Bilancio e prospettive di studio* (Talijanski fašistički režim. Cjelovito sagledavanje i perspektive proučavanja) održanog u Bologni od 24. do 26. studenoga 1993. Rad *Il fascismo nella storiografia. La dimensione europea* (Fašizam u historiografiji. Europska dimenzija), str. 11-30, Enza Collottija, polazi od obrazlaganja pojmova totalitarizma, fašizma i nacizma, preko međunarodnih odjeka fašizma, pa sve do režimske diplomacije i ideologije u fašističkoj vanjskoj politici. Massimo Lugnani u raspravi *Sistema di potere fascista, blocco dominante, alleanze sociali. Contributo ad una discussione* (Sustav fašističke vlasti, vladajućí blok, socijalne alijanse. Prilog jednoj diskusiji), str. 31-52, osvjetljuje različite unutrašnjepolitičke aspekte funkcioniranja fašističkog režima. U prilogu Francesca Malgerija *Chiesa cattolica e regime fascista* (Katolička crkva i fašistički režim), str. 53-63, donosi pregled odnosa Katoličke crkve i talijanskog fašističkog režima tijekom 20-ih i 30-ih godina. Mariuccia Salvati u svom znanstvenom članku *Da piccola borghesia a ceti medi. Fascismo e ceti medi nelle interpretazioni dei contemporanei e degli storici* (Od sitnog građanstva do srednjih staleža. Fašizam i srednji staleži u interpretaciji suvremenika i povjesničara), str. 65-84, skreće pozornost na društvene prilike sitnog građanstva u Italiji tijekom 20-ih godina, a također na odnos fašističkog režima i srednjih slojeva tijekom 30-ih godina, te iznosi interpretativna polazišta dviju suvremenih talijanskih historiografskih škola (one koju je »propovjedao« Salvatorelli, a čiji je predvodnik George Mosse na međunarodnom planu, odnosno Renzo De Felice u Italiji, te one oko Paola Sylosa Labinija) glede rečene problematike.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.